

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра методології та методів соціологічних досліджень

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Образ соціально-політичного протесту в медіа дискурсі
демократичних та авторитарних країн»**

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Освітня програма: «Соціологія»

Освітній рівень: магістр

Кваліфікація: магістр соціології

Виконавець:

Гуртовенко Павло Валерійович
Студент магістратури

Науковий керівник:

Ковтуненко Елліанна Станіславівна
Доцент, кандидат соціологічних наук

Магістерська робота допущена до захисту
рішенням кафедри методології та методів соціологічних досліджень

Протокол № _____ від «__» _____ 2020 р.

Зав. кафедри _____ доц. Сидоров М.В.
підпис

Київ 2020

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано до захисту

підпис наукового
керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

У дипломній роботі представлено образи соціально-політичного протесту в медіа дискурсі авторитарних та демократичних країн. Проаналізовано теоретичні засади дослідження демократії, визначено ролі соціально-політичних протестів на шляху до становлення демократії, а також роль засобів масової інформації у висвітленні протестних подій. Проведено описове дослідження медіа дискурсу. Результати якого дозволили зробити висновки, щодо смислів, які транслюються через засоби масової інформації в демократичних та авторитарних країнах, стосовно соціально-політичних протестів. Прикладом такого протесту стали події в Гонконзі 2019 року.

Ключові слова: демократія, соціально-політичний протест, медіа, дискурс аналіз.

The image of sociopolitical protest in the media discourse of democratic and authoritarian countries.

ABSTRACT

The thesis presents images of socio-political protest in the media discourse of authoritarian and democratic countries. The theoretical foundations of the study of democracy are analyzed, the role of socio-political protests on the way to the formation of democracy, as well as the role of the media in covering the protest events are determined. A descriptive study of media discourse was conducted. The results of which allowed us to draw conclusions about the meanings that are broadcast through the media in democratic and authoritarian countries, in relation to socio-political protests. An example of such a protest was the events in Hong Kong in 2019.

Key words: democracy, socio-political protest, media, discourse analysis.

Зміст

Вступ.....	1
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ.....	4
1.1 Підходи та методи дослідження демократії.....	4
1.2 Роль соціально-політичного протесту в побудові демократії.....	11
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ДЕМОКРАТИЧНИХ ТА АВТОРИТАРНИХ КРАЇНАХ.....	26
2.1 Роль ЗМІ у формуванні образу протесту.....	26
2.2 Аналіз матеріалів ЗМІ у демократичних та авторитарних країнах, щодо висвітлення подій протесту.....	35
Висновки	38
Список використаних джерел:	41

Вступ

Демократія є еталонною формою організації влади. Сьогодні майже всі розвинені країни в основу організації влади кладуть демократичні цінності та принципи. Проте всі ці країни по різному прийшли до демократичного устрою, мають як спільні так і відмінні риси. Тобто кожна демократія є унікальною і має свої специфічні характеристики, що притаманні конкретній державі. Але можна виокремити й спільні риси. Однією з таких рис є явище соціального протесту, під впливом якого владні структури та широкі кола громадськості через призму протистоянь досягали консенсусу, який у підсумку вилився в основоположні права та свободи людини й громадянина.

Форми дослідження демократії, попри розвинену систему підходів та методів залишаються доволі тернистими і незважаючи на зусилля наукової спільноти, політологів та соціологів зокрема, значну кількість роботи ще доведеться виконати. Саме тому до дискусій навколо дослідження демократії і ролі протестів у її формуванні долучаються нові вчені, які вносять свій погляд на це явище та відповідну процедуру визначення якості цього явища та ролі протесту у ньому. До останніх робіт з цієї тематики долучились наступні вітчизняні дослідники Л.Д. Бевзенко, І.Е. Бекешкіна, Е.С. Ковтуненко, Є.І. Головаха, О.Д. Куценко, А.О. Ручка, Н.В. Паніна, В.І. Тарасенко, Т.І. Заславська, І.М. Попова, С.О. Макеєв, Л.Г. Збрицька Б.В. Дубіна, О.І Романюк, В.Є. Хмелько та інші. До вивчення питання вимірювання демократії були залучені наступні західні дослідники: Альварес/Хейбуб/Лімонгі та Адам Пшеворський 1996; Альтман/Перес-Ліньян 2002; Бюльман/Меркель/Мюллер/Цапф/Весселс 2008; Джерадо Мунк 2009; Кемпбелл / Караянніс 2013; Хантінгтон та інші. Роль протестів у становленні демократії висвітлено в працях Д.Маккуейла, П. Штомпки «Соціологія. Аналіз сучасного суспільства» (2005), особливо ті розділи, що присвячені аналізу колективної поведінки та соціології революцій. Ідеї

активної громадянської непокори стосовно політики уряду викладено в есе американського публіциста та письменника Г. Д. Торо «Про громадянську непокору» у 1848 р. Варто відзначити працю американського соціолога Т. Р. Гарра «Чому люди бунтують» (2005) в роботі піднімаються питання виникнення громадянської непокори, боротьби, різної форми соціально - політичних протистоянь і конфліктів.

З дискусії названих дослідників можна виокремити декілька основних лейтмотивів: перші стосуються самої концепції демократії, другі методів вимірювання (переваги та обмеження), третій стосувався емпіричного боку вимірювання демократії, неодноразово в роботах описаних дослідників піднімалось питання ролі протестів на шляху до демократії. Для додаткового розуміння демократичних трансформацій в сучасному інформаційному просторі були використані роботи наступних дослідників: Г.Почепцов, Герберт Альтшулл, Д.Маккуейл та ін. Останній називає сучасний інформаційний простір дзеркалом подій у суспільстві, що доречно емпірично перевірити та здійснити порівняння.

Актуальність: обумовлена важливістю вивчення соціально-політичного протесту, як явища, що сприяє становленню демократії та образу такого протесту в демократичних та авторитарних медіа. Адже на сьогодні, різноманітні медіа домінують у інформаційному просторі та поряд з тим являються вразливими перед тримачами крупних капіталів, різних політичних груп та держав, які за нагоди чи постійно впливають на зміст інформації, що передається. Тому в рамках теми роботи доречно дослідити декілька таких джерел інформації та прослідкувати вплив на них.

Мета: дослідити роль засобів масової інформації у висвітленні образу соціально-політичних протестів в демократичних та авторитарних країнах.

У відповідності до мети були поставлені наступні **завдання:**

1. Дослідити найбільш розповсюджені підходи та методи вимірювання й оцінки якості демократії.
2. Визначити роль соціально-політичного протесту у становленні демократичного ладу
3. Визначити роль ЗМІ у формуванні образу протесту
4. Дослідити та порівняти медіа-дискурс в авторитарних та демократичних країнах щодо протестних подій в Гонконзі влітку 2019 року.

Об'єкт: соціально-політичний протест в демократичних країнах

Предмет: значення та образ протесту в демократії.

Практичне значення даної роботи полягає в спробі розглянути процеси становлення демократичних інституцій, вивченні методів оцінки розвитку суспільств, від тоталітарних до демократичних, виявити ролі соціально-політичного протесту, як такого, що сприяє розвитку демократичних інститутів. Окрему відзнаку заслуговує дослідження, що відображає образ протесту в демократичних та автократичних медіа.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ

1.1 Підходи та методи дослідження демократії

Наприкінці 20-го сторіччя внаслідок повалення комуністичних режимів у Центральній та Східній Європі (Осінь народів), а також розпаду СРСР утворилась низка країн, що мали демократичний тип політичної організації та перспективи розвитку в цьому напрямку. Деякі з них в процесі переходу за досить короткий час змогли досягти стану консолідованої демократії, а деякі попри задекларовані демократичні інститути не здійснили якісного переходу. Що таке демократія?

Визначень демократії існує багато, одне з них стосується традиції процесуальної демократії, яка в свою чергу використовує наступну дефініцію. Демократія - конституційне правило, що закріплює за громадянами право на самовизначення, гарантуючи їм участь у вільних та чесних виборах (політичних представників або на референдумі). Характеризується можливістю постійного впливу на соціально-політичний процес та здійснення контролю над владою. Участь у демократичному соціально-політичному процесі знаходить своє вираження у виміри свободи, політичної рівності та судовому контролю [Ковтуненко, 2012, с. 26.].

Демократія це складне та комплексне явище яке існує в різних формах і моделях, що відрізняються в залежності від окремо взятої країни. Але суть її в тому, що громадяни є головним чинником державних рішень.

Демократія - форма народовладдя, що пройшла тривалий шлях від античності до сьогодення.

Демократія - об'єкт міждисциплінарного наукового значення, що з досліджується з різних позицій в залежності від дисципліни. Так соціологія робить акцент в своїх дослідженнях на функціональний аспект народовладдя, тобто досліджує з позиції демосу, а політологія робить

акцент на структурно-інституціональних компонентах, тобто досліджує з позиції кратії. Антропологія ж вивчає процеси інтеграції та культурної організації демократичних цінностей в тих чи інших етносах, суспільствах. Саме таке розмежування дозволяє всебічно досліджувати явище демократії і враховувати особливості його функціонування при побудові моделей переходу, утворення чи загибелі демократичних форм правління.

Суспільні трансформації, спровоковані демократизацією викликали інтерес у дослідників, антропологів, соціологів та політологів. Результатом такого інтересу стала праця: С. Хантінгтона “Третя хвиля: демократизація наприкінці ХХ ст.”. Дану роботу можна вважати першим комплексним підходом до дослідження посткомуністичного демократичного транзиту. В цій праці а також в інших публікаціях автора, що стосуються процесу демократизації, науковець відстоює тезу про зовнішнє походження демократичного транзиту в посткомуністичних країнах.

Ще однією з базових праць, що досліджують процеси переходу є робота Д. Растоу “Переходи до демократії: спроба динамічної моделі”(1970). Звичайно, дана робота не охоплює період демократичних трансформацій соціалістичних країн 80-х, початку 90-х рр, проте актуальності вона не втратила, адже автор робить акцент не на описі вже дієвих демократичних інститутів та демократії загалом, а наголошує на дослідженні самого процесу демократизації. В цій праці Д. Растоу пропонує модель оригінального та комплексного демократичного переходу, що ґрунтується на соціально-історичному досвіді Швеції та Туреччини 1890-1920 року. Також робота актуальна тим, що вчений виділяє основні, на його думку, фази демократизації (чотири фази), які вважається актуальним навіть зараз.

На першій фазі відбувається формування передумов до переходу, основною з яких є досягнення національної єдності, що утворюється під впливом різного роду факторів: соціально-економічних

(масове зубожіння), соціально-політичних (мітинги, протести), геополітичних (війна) [Растоу, 1996, с.5.].

На другій фазі проходять процеси підготовки до змін існуючого режиму. Даний етап характеризується постійною політичною боротьбою, результатом якої має стати формування нової демократичної еліти [Растоу, 1996, с.7.].

Третя фаза, має назву “Прийняття рішень”, де в ході конфронтації владних еліт вирішуються спірні питання [Растоу, 1996, с.7.].

Четверта фаза - звикання. На цьому етапі, вже налагоджене функціонування ключових інститутів демократії, що працюють як цілісний механізм. Громадяни, еліти та суспільство в цілому вчиться функціонувати в рамках даної системи поступово збільшуючи свою ефективність, або навпаки показуючи на прогаліни, які в кращому випадку, шляхом демократичних перетворень нівелюються, або залишаються [Растоу, 1996, с.8.].

Растоу наголошує, що сутність демократії полягає в постійному вирішенні спірних питань політичною владою в країні, саме компроміс та консенсус відрізняють демократію від тоталітарного та авторитарного режимів. Вчений вважає, що на шляху до демократії потрібна реальна оцінка внутрішніх, специфічних конфліктів та грамотна політика, що спрямована на їх вирішення, шляхом розробки чи запозичення ефективних демократичних механізмів. Растоу також говорить про те, що просте копіювання існуючих демократичних механізмів не буде ефективним, вони актуальні лише для конкретного суспільства в конкретний етап його розвитку. Важливою є адаптація запозичених механізмів [Растоу, 1996, с.14.].

Дослідники проводячи роботу з приводу проблемного питання роблять це в рамках того чи іншого підходу і послуговуються різними методами збору даних. Скільки людей стільки і думок, саме це і сприяє

багатоманіттю та розмежуванню в підходах до дослідження демократії. Вимірювання рівня її розвитку передбачає і застосування різних методів, які можна згрупувати в по трьом категоріям.

Методи, що базуються на фіксації наявності демократичних інститутів - об'єктивні методи, реалізуються в рамках структурно-інституційного підходу. Так ще Роберт Даль у праці "Полярхія" зазначав, що в демократичному суспільстві мають бути як мінімум наступні інститути: свобода слова, свобода голосування, виборність органів влади, свобода об'єднань і приєднання до них, право змагальності політичних лідерів, вільні та чесні вибори [Ковтуненко, 2012, с.24.].

Перераховані інститути можна об'єктивно фіксувати у нормативно-правових документах та спостерігати в житті суспільства, проте про ефективність функціонування цих інститутів варто говорити з обережністю, адже деклароване не є реальне.

В контексті інституційного підходу, в теорії демократії існує багато методів та структур. Такі узагальнені структури, включають системи критеріїв дієздатності та вимірювання демократії і називаються моделями. Одна з останніх таких моделей розроблена Міжнародним інститутом сприяння демократії та виборам (International Institute for Democracy and Electoral Assistance - IDEA). Дана модель поєднує демократичні цінності, вимоги, що відповідають таким цінностям та інституційні засоби реалізації цих вимог і цінностей. Наприклад: однією з основних цінностей та характеристик демократичності є участь громадян в прийнятті державних рішень, в зв'язку цим виникає вимога на: права на участь, культура участі, агенції участі, здатність та ресурси реалізовувати участь громадян. Інституційні засоби, що реалізують участь: система громадянських та політичних прав, економічні та соціальні права, вибори, партії, громадянська освіта [IDEA].

За цим самим принципом будуються й інші елементи моделі. Позаяк, моделі оцінки рівня розвитку демократії не завжди дають змогу зробити чіткі висновки, щодо наявності чи відсутності тих чи інших демократичних атрибутів. Адже в країні може бути наявний інститут демократії, проте це може бути лише номінальна ознака, що не відповідає дійсності. Саме тому використовуються методи, які дають можливість зробити висновки щодо функціонування демократичних систем. І ґрунтуються такі методи в переважній більшості на експертних оцінках.

Експертні оцінки рівня розвитку демократії. Прикладами таких оцінок є: ВТІ Index (Індекс трансформації Бертельсмана), індекс «Polity IV», а також найвідоміший метод, що базується на експертних оцінках - «Freedom House».

Індекс «Freedom House» починаючи з 70-х років ХХ ст. використовує однойменна американська дослідницька організація («Freedom House»), дослідники якої оцінюють країни на підставі низки критеріїв, пов'язаних із демократією та діяльністю уряду: 1) рівень корупції; 2) рівень розвитку громадянського суспільства; 3) якість роботи центральної влади; 4) якість роботи місцевої влади; 5) виборчий процес; 6) ступінь незалежності судової системи та якість її роботи; 7) ступінь незалежності ЗМІ [Freedom House].

Щорічне моніторингове дослідження за вищезазначеними критеріями, дозволяє сформувати своєрідну карту стану свободи у світі та продемонструвати хід процесу демократизації тих чи інших суспільств. Позаяк, наявна критика такого методу оцінки демократії, що в основному спрямована на експертів, їх кількість, критичність висловлювань та суб'єктивізм.

Ще один засіб вимірювання демократії, що ґрунтується на експертних оцінках це індекс «Polity IV», розраховується з 1990-х року Центром міжнародного розвитку та управління конфліктами при Університеті Меріленду, спільно з Центром глобальної політики при Університеті ім.

Джорджа Мейсона [Збрицька, 2012, с. 19]. Надані експертами дані використовуються для побудови довгострокових сукупних трендів демократизації всіх держав світу, а також здійснюється розподіл країн за рівнем розвитку демократії. Експерти з «Polity IV», поділяють суспільства на: 1) демократії, які пережили безпрецедентний підйом у 90-х роках ХХ століття; 2) автократії, характеристиками якої володіло більшість держав у середині 1970-х років; 3) анократії, що є перехідною формою [Збрицька, 2012, с. 28].

Останній з представлених в даній роботі метод, який ґрунтується на експертних оцінках це Індекс трансформацій Бертельсманна. Індекс має європейське (зокрема, німецьке) походження, а також є академічним, і претендує на об'єктивність результатів. При цьому перша і дуже важлива відмінність індексу трансформацій Бертельсманна від двох попередніх полягає в тому, що з нього виключені більшість країн Північної Америки, Західної Європи, Австралія, Японія, тобто ті держави, які вважаються повноцінними демократіями. Це означає, що дослідників цікавлять перш за все країни, які демократизуються, перебувають у стані трансформації (переходу) до демократії [Збрицька, 2012, с. 34].

Отже, описані вище індекси демократії мають свої переваги і недоліки. Проте незважаючи на них, кожен може бути використаний як індикатор, що визначає рівень розвитку демократії в тій чи іншій державі.

Третя група методів дослідження послуговується функціональним, соціологічним підходом до вимірювання демократії. Такий підхід є досить поширеним, а підставами для його виникнення та розвитку, стала третя хвиля демократизації, що в першій половині 1970-х років 20-го століття прокотилася світом. Характерною особливістю цього явища став процес демократизації, який відбувався іншим шляхом на відміну від традиційних західних демократій, а тому попередні підходи не змогли б повною мірою описати становлення демократії новоутворених суспільств. Складність

застосування попередньо описаних підходів заключається в тому, що попри наявність в країнах ознак демократичного устрою, звичайна фіксація інститутів, цінностей та засобів реалізації демократії (Інституційний підхід), не відображає об'єктивний стан демократії в суспільстві, а лише вказує на потенціал розвитку демократії в країні. Так демократія у країнах з третьої хвилі не стала дієвою, країни мали досить високий рівень корупції, слабкий соціальний захист населення та неспроможність громадян впливати на рішення влади [Бекешкіна, 2004, с.12].

Головним чином, неспроможність інституційного підходу вимірювати демократію в країнах третьої хвилі, полягала у відмінності шляху становлення демократії в цих країнах та в інших країнах, так званих старих демократіях на основі розвитку яких і розроблялись інституційні моделі. Відмінною рисою “старих” демократій було поступове становлення народовладдя, що формувалось під тиском громадянського суспільства та тривалою боротьбою за права і свободи, а демократичні закони, механізми, інститути є втіленням рівня розвитку громадянського суспільства. Тому прихильники інституційного підходу спираються на успішний досвід демократизації західних країн, що не відповідає умовам в яких перебувають нові демократії.

Багато країн третьої хвилі, Україна в тому числі, на законодавчому рівні затвердили демократичний лад, проте так і залишились формальним демократіями, інститути та цінності народовладдя в яких були спотворені та не функціонували. Такі країни характеризувалася наступними поняттями: “неконсолідована”, “формальна”, “псевдодемократія”.

Що характерно для цих країн, це певна полярність настроїв у суспільстві. Так одні є прихильниками старого авторитарного режиму, інші нового демократичного. Позмінно приходячи до влади прихильники різних напрямків розвитку країни гальмують демократизацію [Хантінгтон, 2003, с.26.]. Тому для вимірювання стану розвитку демократії в таких країнах

були застосовані методи, які чітко засвідчують і наявніс задекларованих демократичних прав і свобод, і їх функціонування. Основою такого вимірювання стали соціологічні опитування, що стосуються вивчення сприйняття населенням ефективності функціонування демократичних інституцій. Цей принцип був покладений в наступні міжнародні порівняльні дослідження: “Євробарометр”, “Новий демократичний барометр”, “Афробарометр” та інші, в залежності від частини світу. Даний підхід показав себе ефективним, адже опитування мають чітку структуру і провадяться за єдиною методикою, яка дає змогу порівнювати громадську думку декількох країн. Позаяк наявні і проблеми методологічного характеру. Адже постає питання, що саме насправді вимірюється? Рівень демократії, чи інші явища, наприклад рівень політичної культури? Бо досліджуючи рівень довіри до влади або рівень ставлення громадян до прав і свобод можуть виникнути непорозуміння, адже і в авторитарних і в демократичних режимах може бути висока довіра чи правовий нігілізм [Бекешкіна, 1994, с.48].

Отже, не існує універсальних методів, а різні підходи до вимірювання мають свої переваги та обмеження. Тому в ході досліджень варто комбінувати різні підходи: інституційні, експертні та функціональні. Використання останнього підходу, а саме проведення порівняльних досліджень, особливо акцентує увагу на проблемах пов'язаних з відбором показників, що якнайкраще свідчать про наявність чи відсутність процесу демократичних трансформацій

1.2 Роль соціально-політичного протесту в побудові демократії

Під протестом переважно розуміють відносно різку та відкриту реакцію на ситуацію, що склалась у суспільстві: часом ця реакція виражає підтримку, але в основному це супроти чи незгода. Від того яку позицію, щодо протестних подій зайняла влада, домінуюча політична сила, протест

можна кваліфікувати як несанкціонований і санкціонований. Деякі зтяжні форми соціально-політичного протесту можуть набувати масштабів революції. Види протестів бувають наступними:

Політичний протест - це рішучий вираз незгоди з напрямком розвитку політичного вектору, діяльністю законодавчих, виконавчих чи судових органів влади [Шемшученко, 2003 с.736.]. Форми такого протесту наступні: звернення, заяви, мітинги, страйки, походи. Політичний протест є законною формою декларації політичної позиції, який передбачений правилами і механізмами політичної діяльності [Дарендорф, 2002, с.28.]. Однак політичний протест може набирати і крайніх екстремістських форм, які виливаються в акти насильства, вандалізму тощо. Приклади: протест проти фальсифікації виборів призвів до помаранчевої революції в Україні в 2004 році.

Соціальний протест - спрямований проти соціальної нерівності, проблем, що існують у суспільстві, як правило економічного характеру. Часто переростає в політичну форму [Шемшученко, 2003 с.737.]. Приклади: протест “Жовтих жилетів” у Франції

Протест, викликаний якою-небудь подією у культурному житті і спричинив естетичне обурення населення. Приклад: протести проти парадів сексуальних меншин.

Право на соціально-політичний протест одне з основоположних в демократичному суспільстві. Проте таким воно стає тоді, коли тисячі протестувальників виборюють для себе це право постаючи проти панівного режиму. Домінуючі групи мають різні способи запобігання потенційним протестам, а саме пропагування вузької та вигідної концепції «прийнятного протесту», спрямування інакомислення на звернення до уряду та, за потреби, застосування репресій.

Ідея протесту, як правило, викликає образи дисидентів, що групують навколо себе однодумців та займають публічну позицію, як на мітингах проти воєн, соціальної нерівності чи блокад проти вирубки тропічного лісу. Соціально-політичний протест зазвичай асоціюється з групами, які знаходяться поза мейнстрімом, яким не вистачає внутрішніх зв'язків з тримачами влади або коли різко порушуються демократичні права та свободи. Соціально-політичний протест часто проти чогось чи когось, спроба припинити політику чи практику, яка у випадку бездіяльності може продовжуватися та зашкодити інтересам широких кіл [Гельман, 2009 с.29]. Образ протестуючих у більшості випадків нагадує портрет маргінала, що не в змозі змінити своє життя іншим шляхом. Проте це збірний образ, що подається через засоби масової інформації і в залежності від того, наскільки неупередженими та незалежними є ЗМІ, буде конструюватись відповідний образ соціального протесту та його учасників [Данільян, 1998 с.252.]. Переважна більшість протестів у демократіях є ненасильницькими, але образ фактичного або потенційного насильства зазвичай супроводжує презентації ЗМІ цим самим спотворює народне сприйняття протесту. Такі зображення є частиною загальної точки зору, яка врівноважує "право на протест" проти потреби "законності та порядку".

Традиційна презентація протесту засобами масової інформації, урядом та науковцями зосереджується на соціально - політичній діяльності певного прошарку населення. Сам протест вважається проблемою, тоді як інші процеси сприймаються як менш значущі. Для отримання більш широкого погляду на те, що зазвичай називають соціальним протестом, корисно відступити назад і подивитися на всю політичну систему.

Демократична держава служить для управління та підтримання системи капіталізму, заснованої на приватній власності. Демократія - це по суті громадянське суспільство плюс демократичний міжнародний імідж [Macpherson, 1972]. Домінуючими політичними акторами в демократіях є

держава, корпорації та професіонали. Рутинна діяльність цих суб'єктів встановлює постійні політичні та економічні рамки для суспільства.

Державні управлінці формують законодавство, встановлюють зовнішню політику та приймають рішення щодо внутрішньої політики. Державні бюрократії і формують, і здійснюють політику. Виборча система забезпечує ритуальну конкуренцію між політичними партіями [Ginsberg, 1982 с. 51].

Корпорації регулярно роблять інвестиції, наймають та звільняють працівників, впроваджують нові продукти та послуги, формують думку за допомогою реклами.

Професіонали мають монополії на певні види послуг - такі як медичні та юридичні послуги - і в межах цих монополій приймають рішення про типи та витрати на послуги [Merkel, 2006, с. 9].

Ієрархія та розподіл праці - ключові риси бюрократії; більшість частин держави та великих корпорацій організовані бюрократично, як і політичні партії. Ієрархія породжує стратифікацію, та боротьбу за владні повноваження.

Домінуючі групи періодично вступають у боротьбу між собою, як у випадку виборів, корпоративних поглинань та опору державному регулюванню. Дії цих груп, як правило, не називаються соціальними протестами. Термін соціально-політичний протест застосовується до дій груп, які зображені поза грою еліт. Так наприклад коли профспілки проводять страйк, його з високою вірогідністю визнають формою соціального чи політичного протесту і знову ж таки в залежності від упередженості ЗМІ ми можемо побачити стигматизований портрет протесту, але коли корпорації спекулюють значними фінансовими активами, вдаються до такого явища як "страйк капіталу", це вважається нормальним процесом корпоративних прерогативів. Коли зелені активісти чи миротворці цілеспрямовано порушують предписані правила, щоб

заблокувати будівництво відстійника небезпечних хімікатів, то це громадянська непокора, а коли державні відомства не надають інформацію в обов'язкові строки, чи коли корпорації постійно порушують екологічні норми або коли працівники пенітенціарної системи б'ють в'язнів чи коли чоловіки відмовляються виплачувати аліменти, це вважається причиною занепокоєння, але не кваліфікується як громадянська непокора.

Здебільшого діяльність домінуючих політичних груп є ненасильницькою. Демократії не є об'єднаними грубою силою, але в значній мірі підтримуються згодою або підтримкою відповідних груп суспільства [Gramsci, 1971, с. 32]. Навіть основні соціально-політичні протистояння в демократіях, наприклад, між працівниками та роботодавцями, зазвичай стосуються балансу сил у системі, а не щодо організаційних принципів самої системи. Тим не менш, домінуючі установи підтримуються в останню чергу силою, поліцією та військовими. Тоді як насильство з боку "протестувальників" незмінно засуджується і часто називається тероризмом, радикалізмом чи вандалізмом. Насильство з боку поліції чи військових зазвичай розглядають як законне, але до того моменту якщо протест не переміг. Тоді влада змінюється і вже ті хто "законно" придушував протест підлягають покаранню.

Питання соціально-політичного протесту виникає, коли відкриті виклики існуючим соціальним структурам ставлять члени та прихильники незахищених прошарків населення. Такі виклики потребують особливої уваги, на відміну від звичайних політичних маневрів домінуючих груп, адже студентський радикалізм, в тих самих медіа, зображується як набагато більша причина для занепокоєння, ніж звичайні угоди фірми.

Далі для розуміння ролі соціально-політичного протесту в конструюванні демократії варто розглянути деякі категорії. Мартін Брейн в своїх роботах присвячених соціальним протестам в демократіях вводить поняття "Нормальний канал", це поняття означає ряд політичних дій у

демократії, які пов'язані з виборчою системою: голосування, участь у політичних партіях, лобіювання та комунікацію з політиками. Усі ці заходи передбачають намагання змусити когось іншого - як правило, уряд - вжити заходи щодо того чи іншого питання. Ще одна категорія «пряма дія» - це соціально-політична дія, яка покликана змусити уряд вжити заходи вже не через якусь іншу групу чи формат взаємодії як посередника, а вже напяму. Приклади - соціальні протести, страйки, бойкоти тощо. Багато подібних заходів спрямовані на досягнення негайних цілей через вплив на уряд [Brian 1986, с. 36]. Соціально-політичний протест часто включає в себе появу наступної категорії, а саме насильства щодо протестуючих, та насильства у відповідь. Насильство — застосування силових методів або психологічних тиску, за допомогою погроз, свідомо спрямованих на тих, хто не може чинити опір [Шемшученко, 2003, с.692]. Проте якщо розкривати цю категорію в контексті соціального протесту то насильству піддаються всі сторони конфлікту. Звісно мова йдеться про різні виміри насильства. Тут доречно говорити не лише про фізичне, а й так би мовити ідеологічне, психологічне чи економічне насильство, а не просто про будь-яке застосування сили щодо беззахисних. Через таку широку форму інтерпретації насильства ЗМІ напрочуд легко можуть спотворювати інформацію та маніпулювати свідомістю широких кіл громадськості.

Громадянська непокора, ще одна категорія, яку пропонує розглянути Мартін Брейн. Її можна визначити як ненасильницьку пряму дію, яка порушує закон. Теоретики демократії зазвичай вважають, що соціально-політичні дії належать до категорії законної громадянської непокори, якщо вони є ненасильницькими, не революційними, робляться публічно і робляться головним чином з метою просвіти чи переконання більшості [Brian 1986, с. 36]. В недемократичних точках зору домінуючих груп полягає в тому, що люди повинні залишати соціальні проблеми елітам та експертам. Якщо дія не відбувається досить швидко, вони повинні

працювати через «нормальні канали». Проблема цих каналів полягає в тому, що вони упереджені на користь привілейованих груп. Так наприклад корінні американці, як група, навряд чи можуть захищати свої права через корпоративний діалог чи надсилаючи прохальні листи до уряду і не тільки упередженість в таких сферах є причиною багатьох їхніх проблем. Сама бюрократична система побудована таким чином, що відстоювати свої права через неї безнадійно для звичайних громадян. Тому таке явище як лобіювання малоефективне, адже лобіювати може той хто має реальну владу або гроші.

Оскільки «нормальні канали» є складно структурованими та упередженими, не дивно, що вразливі групи переходять до прямої дії для досягнення своїх причин. Тому в консолідованих демократіях вразливі групи широко застосовують методи прямого впливу на владу, а саме вдаються до протестів. І поки це протест мирний, вони можуть розраховувати на ненасильницьке протікання подій.

В авторитарних країнах, вже домінуючі групи, а не вразливі, регулярно використовують прямі дії. Оскільки там будь-яка згуртована пряма дія від вразливих прошарків населення сприймається як загроза режиму на якому базується політична система. Тому всі наміри соціальних протестів, що походить від груп у суспільстві і які мають потенціал підриву системи, порушуючи її легітимність, часто зводяться через підконтрольні ЗМІ до зовнішніх атак які мають мобілізувати та об'єднувати суспільство, саме тому апеляція до страху іноземних ворогів регулярно використовується для мобілізації населення проти внутрішніх дисидентів [Брайант, Томпсон, 2004, с.328]

Окремо також варто розглянути процеси обмеження та контролю протесту. Так науковці часто концентруються на вивченні самого соціального-протесту його рушійних сил, залишаючи при цьому аналогічні дії владних груп не вивченими. Вони роблять значно більше, ніж просто

слідкують за подіями протесту, вони обмежують і контролюють його різними способами: маніпулюють інформацією, підривають репутацію своїх конкурентів, спекулюють. Визнання протесту владними структурами - це один із способів гарантувати, що він не створює загрози для встановлених інститутів та соціальних відносин. Чи вірна громадянська непокора? Чи повинна громадянська непокора бути ненасильницькою? Чи несуть протестуючі відповідальність за прийняття покарання відповідно до закону? Чи може встояти режим перед широко розповсюдженими викликами? Ці та інші питання, ставлять політичні філософи [Дарендорф 2002, с. 288].

Перш ніж коментувати деякі з цих питань, корисно переглянути саму дискусію. Дискусія про право на протест є далеко не лише академічним аналізом соціально-політичного процесу, а й являється частиною широкої соціально-політичної боротьби де соціальний протест становить лише одну невелику частину.

Так основні погляди, щодо явищ громадської непокори та їх вплив на розвиток демократичних інституцій були викладені багато разів. Ключовим фактором, що викликає розбіжності у висновках, є припущення про легітимність держави та її дій по відношенню до своїх громадян.

Чи потрібно порушувати справедливі закони, щоб протестувати проти несправедливих? Наприклад, чи правомірно блокувати рух, якщо хтось погоджується з правилами дорожнього руху, але хоче протестувати проти законів щодо заборони одностатевих шлюбів? І так і ні. Певна вузька перспектива, яка вимагає від громадянськості покори і закликає не кидати викликів, а отже, не підривати повагу до чинних законів, відповідає "ні". Широка перспектива, яка розглядає акти громадянської непокори як частину ширшої боротьби за соціальну справедливість, відповідає "так".

Чи повинні протестувальники сприймати будь-яке покарання як таке що накладається за порушення ними закону? Вузька перспектива, яка

ставити покірність до закону та до волі держави, відповідь - так. Широка перспектива, яка ставить цілі соціального протесту вище примирення із законами та державою, а отже, ставить під сумнів покарання, а також несправедливий закон, відповідь - ні.

Чи повинна громадянська непокоря бути ненасильницькою? Вузька перспектива, яка будується на припущенні державної монополії на законне насильство, відповідає "так". Широка перспектива, яка зважає державне насильство щодо вразливих прошарків населення проти насильства протестувальників відповідає "ні". (Широка перспектива не обов'язково сприяє насильству, оскільки насильство часто є контрпродуктивним.)

Такого роду роздуми показують, що соціально-політичний протест є частиною ширшої боротьби, в якій ставлять під питання перерозподіл влади в державі та про існування широких інтересів різних сторін конфлікту. Так, характеризуючи протестуючих як руйнівних, насильницьких та нелегітимних, критики вступають у політичну боротьбу проти цілей протестуючих; ґрунтуючись на своїх аргументах на безперечній передумові легітимності державної влади, вони приховують власні фактичні зобов'язання перед окремими учасниками боротьби. Варто зазначити, що протест сам по собі не становить великої загрози для владних груп держави, якщо він спрямований лише на врегулювання деяких чинників соціальної нерівності чи загроз для протестуючих, а не зміну базових інституцій держави. Коли соціально-політичний протест загрожує інститутам держави то поширеним методом відповіді на дії та вимоги протестувальників є реагування, як правило, на якусь форму символічних дій, таких як вивчення проблеми, підготовка законодавства або встановлення запиту, чи тривалі дебати. Просто кажучи затягування процесу [Гельман, 2009, с. 20]. Саме так відбувалося в Гонконзі влітку 2019 року, де влада затягувала розгляд закону, а не скасовувала його, як того вимагали протестувальники. Затягуючи процес прийняття рішення та

намагаючись розігнати протестувальників, мирні протести переросли у агресивні, а вимоги протестувальників суттєво розширились і несли загрозу державним інститутам, що в результаті призвело до ескалації конфлікту.

Ще один важливий елемент протесту - це те, що відбувається у вузькій "публічній сфері". На публічному мітингу люди демонструють свою особисту стурбованість та своєю присутністю й колективною згуртованістю демонструють свою позицію. У досить багатьох випадках масштаб протесту забезпечує захист від насильства з боку держави. Але є й інші види протесту, які, хоча і не є незаконними, можуть призвести до суворої відповідальності груп дисидентів. Протест всередині корпорацій та державних бюрократії є доречним прикладом. І великі корпорації, і урядові органи організовані у формі бюрократій, тобто побудованих на ієрархії та розподілі праці. Бюрократії дуже схожі на авторитарні держави, головна відмінність полягає в тому, що більшість бюрократій застосовують лише ненасильницькі санкції проти внутрішньої опозиції [Гельман, 2009, с. 27] . У класичних бюрократія немає місця для протесту. На практиці відбувається те, що інакомислячі ігноруються в кращому випадку, а в гіршому звільняються. А.Ернест Фіцджеральд, який протестував через перевищення військових витрат, мав формальні права, але це не захистило його від цькування [Fitzgerald, 1972]. Дуже мало державних службовців готові зайняти рішучу громадську позицію щодо питання, яке може поставити під загрозу їх кар'єру. Робітників звільняють через їх організаційну діяльність або просто за скарги на умови праці; вчених застерігають говорити про руйнівні наслідки для навколишнього середовища; студенти знають, що їх майбутня кар'єра може бути зупинена, якщо вони стануть занадто помітними в радикальній політичній діяльності [Гарр, 2005, 41]

Більшість працівників усвідомлюють небезпеку, пов'язану із одноосібним виявом незгоди тому більшість з них залишається

стримуватись. Тому саме масовий соціально-політичний протест, як прояв боротьби та незгоди з політикою в державі, дає змогу учасникам відчутися себе у безпеці.

Негативний образ багатьох протестів є наслідком вбудованого страху перед протестом, який відчуває багато людей, адже мало хто волів би ризикнути відстоюючи свої права в такий спосіб, саме тому протест це зазвичай останній засіб боротьби. Також протест має постійно підживлювати як економічно так і ідеологічно, щоб не дати страху відповідальності порушити протестний лад.

Вищезазначені ідеологічні та матеріальні обмеження протесту є досить серйозними: вони формують значну прогалину між протестуючими та тими, хто приймає вирішальні рішення в суспільстві. Борючись з протестом саме ідеологічний та економічний ресурс намагається перекрити прихильники діючого провладного режиму. Але якщо цього недостатньо, існує більш прямий і нещадний спосіб поводження з інакомисленням - репресії.

Застосування репресивних засобів для придушення інакомислення в умовах автократії чи неконсолідованої демократії було звичайним явищем, але це ніяк не вписується в деклароване навіть в автократія "Право на протест". Наявність репресій знищує демократичне припущення про вільне та плюралістичне суспільство та забезпечує підтримку ідеї, що протест та аргументи щодо виправдання протесту є частиною ширшої політичної боротьби. У недемократичних суспільствах вживається широкий спектр заходів для придушення політичної опозиції. Більшість із цих заходів вживаються державними установами, а саме силовими структурами особливо поліцією та військовими, які є зберігачами законного насильства. Роль репресій в недемократичних країнах є головною, в боротьбі з інакомисленням, що різко засуджують представники демократичного світу [Гарр, 2005, с.48].

Ще одну ключову роль у боротьбі з інакомисленням відігравали закриті організації контррозвідки. Роль таємних шпигунських операцій була вирішальною ще за часів Наполеона. Проте в період соціальних бунтів часто сили контррозвідки спрямовуються проти власного населення. Діяльність таких структур не була спрямована прямо на придушення протестів, але ліквідація окремих його представників, доручалась саме такого роду структурам. Але навіть збір матеріалів та складання досьє про членів політичних партій, профспілок, антиядерних груп та жіночих груп ефективно діють для того, щоб задушити інакомислення, просто тому, що багато людей побоюються вчиняти помітні політичні дії [Гарр, 2005, с.52].

Політична цензура ще один ефективний метод пришення інакодумства. Існує необмежена кількість прикладів, коли уряди авторитарних країн вживають явних дій щодо контролю засобів інформації. Це і формальна цензура, де диктується, що і як писати і не формальна цензура, неофіційні угоди, які є важливими для запобігання певним питанням поза ЗМІ. Ключовою тут є роль засобів масової інформації - телебачення, радіо та великих інтернет газет і журналів, які є основним джерелом інформації для основної маси населення. Щоправда, інтернет технології дещо унеможливають поширення цензури на медіа простір, шляхом надмірної пропозиції безлічі інформаційних ресурсів, але вона існує і в доволі великому масштабі впливає на широку аудиторію. У ряді важливих питань вищі керівники засобів масової інформації неохоче йдуть зі шляху, протистояти уряду та потужним корпораціям [Брайант, Томпсон, 2004, с. 399]. Наприклад, вторгнення Індонезії та жорстока політика у Східному Тиморі майже повністю були виключені із ЗМІ у США; це питання було, і продовжувати це було б протистоянням з урядом США, прямим джерелом великої кількості новин. З іншого боку, засоби масової інформації іноді ставлять потужні виклики урядам, займаючись журналіськи розслідування та висвітлюючи небажані факти із життя

владної еліти, при цьому часто ризикуючи своїм життям. А приклад наведений з демократичною державою підкреслює тезу про те, що навіть в демократичних країнах ЗМІ часто підконтрольний суб'єкт [Брайант, Томпсон, 2004, с. 327]. Проте знову ж таки, явище цензури в чистому вигляді в еру інформаційних технологій важко реалізувати, тільки якщо ми не говоримо про гібридну інформаційну війну.

Суворі санкції можуть застосовуватися для придушення протесту. Загальноновизнано, що правові системи не відмовляються від нейтральної справедливості, а швидше, що арешт, засудження та винесення вироку є частиною більш широкої політичної боротьби з протестуючими. Корпоративні злочини часто ігноруються або в більшості випадків розглядаються за допомогою штрафних санкцій. Протести соціально-політичного характеру, з іншого боку, часто зустрічаються з надмірними покараннями. Так однією з причин занепаду британських мирних активістів на початку 1960-х років кампанії прямих акцій протесту були важкі тюремні вироки, винесені протестувальникам. Прикладом знову наводиться демократичний лад, як ілюстрація потенціалу можливих змін.

Ще один спосіб позбавити інакомислення - вибіркоче виконання законів. Коли існує монополія влади на правосуддя то закони починають діяти в інтересах тих хто наблизений до тримачів влади в державі, для тих, хто може лобіювати свої інтереси через зв'язки та гроші. Проте цей прояв владного свавілля та несправедливості важко приховати а сучасному інформаційному просторі, звісно якщо він здійснюється на високому рівні. Такого роду дії можуть стати джерелом хвилі протестів, що можна побачити в Україні у справах Майдану, в розслідуванні резонансних вбивств. Також це прослідковувалася в Гонконзі влітку 2019 року.

Ліквідація ідеологічних натхненників службами контррозвідки, цензура та вибіркова дія законів - це процеси обмеження реальної політичної опозиції. І коли таке протистояння все ж виникає, можна

побачити прямі напади поліції чи військових на своїх же громадян, резонансні вбивства опозиціонерів и невігідних журналістів. Кожне сучасне демократичне суспільство на шляху до демократії втрачало своїх революціонерів, ідейних натхненників, через спроби тримачів влади зберегти свій статус та прийнятний для них формат господарювання.

Свавілля силових структур та випадкові напади на демонстрантів стали звичним явищем у багатьох країнах. Військовослужбовців залучають, коли поліції недостатньо. Також поліція спільно з відомствами контррозвідки іноді використовувалася для придушення дисидентських рухів. Прямі поліцейські та військові репресії щодо соціальних протестів стаються коли вони стають загрозою для домінуючих груп інтересів. Наприклад, у США приблизно з 1880 по 1920 рр. Поліцію регулярно застосовували для розгрому опозиції робітників та протестів стосовно капіталістичній експлуатації. У 1970-х і 1980-х рр. Масштабні операції поліції у Франції та Західній Німеччині були використані для зриву протестів проти ядерної енергетики - технології, що активно просувається урядами цих країн. Беручи до уваги сучасні реалії протестів не поменшало і прикладів безліч. З такого досвіду часто робиться висновок, що протест дозволений до тих пір, поки він не має особливого впливу. Після того, як масовий протест розвиватиметься таким чином, що його хід несе загрозу інтересам держави чи прихованим інфлюенсерам, протест буде придушено силовими структурами [Дарендорф, 2002, с. 212].

Виклики, що постають перед силовими відомствами є найбільш фундаментальною загрозою для авторитарних та гібридних режимів, а отже, вони зазнали найжорстокіших репресій, адже протистояння призову на службу є основним викликом державній мобілізації населення до насильства, а отже, ця форма протесту жорстоко розглядалася в більшості країн навіть у «мирний час». У воєнний час всілякі громадянські свободи різко скорочуються, настільки, що демократію на війні можна

охарактеризувати як "конституційну диктатуру". Права на свободу слова, зборів, захист від свавільного арешту, право суду присяжними: ці та інші свободи скорочуються або усуваються у воєнний час.

Стандартний аргумент на користь цього зменшення свободи полягає в тому, що демократії тимчасово повинні стати диктатурами для захисту своєї довгострокової життєздатності як демократії. Незважаючи на те, що це було так у Британії та США під час світових воєн, також правдою є те, що проти внутрішніх супротивників часто застосовується воєнне законодавство, запроваджене для мобілізації проти зовнішнього ворога. Під час і після Першої світової війни уряди були придушені потужними соціалістичними рухами в Європі, що сприяло мобілізації сили проти всіх, хто виступав проти. Після Другої світової війни холодна війна надала можливостей уряду США для переслідувань дисидентів у профспілках, ЗМІ, освіті та інших місцях. Поява військових диктатур, що траплялося в численних країнах у минулому столітті, в тому числі в країнах з давніми традиціями демократії, такими як Уругвай та Чилі, свідчить про принциповий недолік остаточної опори демократичної держави на насильство [Брайант, Томпсон, 2004, с. 280].

Отже, соціально - політичний протест, акт широкої соціально-політичної боротьби. Такого роду протести попри дестабілізацію ситуації в країнах чи регіонах відіграють важливу роль в розбудові демократій, саме така форма виразу волі громадян сприяла впровадженню більшості прав і свобод, які зараз існують у демократіях. Прямі дії, в основному ненасильницькі, але часом і радикальні, відігравали головну роль у припиненні рабства, зменшення проявів експлуатації й розширенні прав жінок та національних меншин. Багато так званих "нормальних каналів" комунікації виявили свою недієвість і зараз завдячують своїй ефективності в демократіях саме прямим діям протестувальників. Багато конституцій, які втілюють права та обмеження, що стали ототожнюватися із

консолідованими демократіями та є прикладом для наслідування, були встановлені не в спокійному гармонійному розвитку, а в результаті соціальної революції, соціальних протестів чи безладу.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ДЕМОКРАТИЧНИХ ТА АВТОРИТАРНИХ КРАЇНАХ

2.1 Роль ЗМІ у формуванні образу протесту

Аналіз ролі та місця засобів масової інформації у державній структурі, в основних її важелях управління, слід розпочинати з дослідження впливу таких засобів на сучасне суспільство загалом. Основною причиною інтересу до даної тематики стало не лише зростання впливу ЗМІ на майже всі сфери суспільного життя, в контексті даної роботи, той хто контролює ці сфери буде диктувати лейтмотиви широким колам громадськості, це з однієї, дещо вузької точки зору, а з іншої, вже глобальної змінилась роль самої інформації, яку можна назвати сучасною причиною цивілізаційного розвитку поряд з сировиною та потоками капіталу

Ключовим, для подальшого розвитку теми, є розуміння того, що таке засоби масової інформації. Для цього підходить загальне визначення ЗМІ, як сукупності каналів передачі, широкого розповсюдження інформації, що адресовано значному (необмеженому) колу осіб, населенню держав, соціальних груп. Метою таких каналів є не що інше, як інформування широких і вузьких кіл громадськості щодо явищ та подій як на локальному рівні, тобто в масштабах регіону чи окремої країни, так і у всьому світі. ЗМІ - це складна та розгалужена структура, мережа закладів та установ, що поєднана єдиною метою - займатись збором, обробкою та поширенням інформації [Головій, 2009, с.22]. Попри таку уніфікацію засобів масової інформації, їх концентрації на єдиній цілі, існують і деякі відмінні риси:

- різна цільова аудиторія, спонукає адаптовуватися та використовувати різні як технічні засоби так смислові.
- ролі які виконують комунікатор та отримувач інформації є однонаправленими.
- опосередкованість взаємодія, тощо.

Поява та поширення телебачення спонукала, деяких суспільних діячів говорити, що той хто контролює телебачення, має змогу контролювати всю країну, має реальну владу в своїх руках, та доступ до конструктів, що формують думки громадян [Пронченко, 2008, с.16].

Такого роду тези, часто лунали в минулому столітті, вони породили віру у безумовну всемогутність мас-медіа, радіо та більшою мірою телебачення, її титулували “голосами народу”, “четвертою колоною” прирівнювали до їх за впливом до виконавчої законодавчої та судової влади.

Звичайно такого роду порівняння породили безліч дискусії. Наскільки коректно співставляти та порівнювати реальні владні елементи з формами та засобами транслявання інформації?. Звичайно людська свідомість дещо визначається засобами масової комунікації, проте наскільки це можна вважати реальною владою? Адже робота медіа часто зводиться, до розповсюдження існуючих соціально-культурних, заздалегідь встановлених медіа-технологіями смислів, що мають готові формули і націлені на певну аудиторію [Головій, 2009, с.28]. Так, впродовж своєї історії медіа виконували ролі записувачів діянь переможців, адже історію пишуть, диктують переможці і якщо медіа і транслюють ту чи іншу інформацію, то за нею стоять структури яким така інформація вигідна. Преса - агент впливу деяких суспільно-політичних сил. З такою позицією також погоджується Г. Почепцов, який називає медіа машиною, що лише породжує міфи та є творцем “художніх світів”. [Почепцов, 2013, с.36]

Отже ми бачимо, що існують різні погляди на роль медіа, як в державному управлінні так і в цілому погляди на їх значущість і

найголовніше незалежність й неупередженість у представленні фактів навколишньої дійсності. Розглянемо більш універсальний підхід до медіа через призму наступних ролей:

- ЗМІ відкриті для досвіду та подій, являються “вікном”, за умови, що в процес не втручаються
- ЗМІ як фільтр, що сортує інформацію так, щоб представити її кінцевому споживачеві без деталей (бруд). Це робиться свідомо, або ж ні.
- ЗМІ як екран, що покликані захистити свою аудиторію від оточуючої дійсності, не пропустити невігідні погляди.
- ЗМІ як поводитир, медіа ведуть свого глядача через світ інформації, демонструючи йому те, що варто показувати і приховують ту сторону, що не варто спостерігати.
- ЗМІ як дзеркало - відображення подій у світі під тим чи іншим кутом зору [Пронченко, 2008, с.37].

Заглиблюючись в тему функціонування медіа, відмітимо, що ЗМІ послуговуються низкою способів розповсюдження інформації, основними ж являються фрагментарний спосіб та послідовний. Прикладом першого є телебачення, де для формування інформаційного потоку залучаються безліч інфо приводів, що перешкоджає непрофесійній аудиторії - громадянам - сформувати загальну картину представлених явищ. Прикладом другого є преса, де інформаційний посил викладено послідовно і причиною цього є формат подачі. Колонка в газеті, інтернет пост - обмежений простір, мотивує викладати інформацію стисло та послідовно.

У виборі форм поширення інформації, медіа керуються переліком наступних принципів, що є певною мірою загальними:

- Тема має бути передовою, пріоритетно та привабливою для реципієнта інформації. Так, часто в ЗМІ саме теми, що

стосуються глобальних та різких змін набувають найбільшої популярності.

- Представлені факти мають бути неординарними, адже звичайні рутинні події не матимуть популярності.
- ЗМІ слідують за політичним успіхом. Тобто в інформаційний потік в першу чергу потрапляють новини про успішні дії партій, політичних лідерів та держав в цілому. Переможці виборів та особи, що очолюють рейтинги популярності завжди в пріоритеті [Пронченко, 2008, с.45].

Взагалі, чим вищий статус тої чи іншої особи, тим легшим буде її доступ до медіа простору. Це представники вищих управлінських кіл, політичної, церковної чи військової ієрархій [Брайант, Томпсон, 2004, с. 280].

Якщо говорити про загрози для демократичного суспільства, які надходять від медіа, то це перш за все використання різного роду маніпулятивних технологій та спекуляція інформацією. Метою таких дій є неявне управління свідомістю з метою примусу до дії, чи то голосування за певного кандидата чи навпаки, підрив до нього довіри. І тут ми маємо розуміти, що такий засіб як маніпулювання, має місце не лише в тоталітарних та авторитарних режимах, так саме в таких режимах даний засіб є домінуючим. Маніпулювання наявне і в сучасних західних демократіях, особливо коли мова йде про вибори в парламент чи президентські перегони. На сьогодні жодна політична кампанія у світі, не проходить без участі маніпулятивних технологій та реклами. Від того наскільки медіа будуть незалежними залежить вплив такого роду кампаній на суспільство.

Незалежність медіа можуть забезпечувати, перш за все, форми їх організації. Вони бувають наступними:

- Комерційна (приватна)
- Державна

- Суспільна

Прикладом комерційної організації є Американські ЗМІ, які фінансуються виключно за рахунок доходів від пожертв та реклами. Для такого роду медіа характерною є висока конкуренція за аудиторію та рекламодавців, з чого і випливає їх основний недолік, а саме пряма залежність таких медіа від власників та реклами. Такі обмеження знаходять відображення у частому нехтуванні суспільними інтересами та етичними нормами на шляху пошуку сенсацій.

Прикладом державних медіа є Франції, очевидно з назви, що форма організації та фінансування таких ЗМІ належить державі. Перевагою такого типу ЗМІ є їх незалежність від впливу тримачів великого капіталу та підзвітність державі. А з іншого боку фінансова захищеність, що надходить від держави, впливає на конкурентоздатність таких медіа, суттєво знижуючи її. Більше того, утримання подібної галузі є тягарем для державного бюджету.

Суспільна форма організації ЗМІ покликана забезпечити об'єктивний виклад інформації, який вважається неможливим в державному та приватному форматі фінансування через фінансову залежність. Суспільні медіа, також залежні від фінансів, проте джерелом фінансування є громадяни, які сплачують спеціальний податок на утримання медіа. Такі медіа мають права юридичної особи та контролюються радами, які складають представники громадського сектору, суспільних організацій, активісти тощо. Прикладом такої форми організації медіа є Німеччина, проте в цій країні існують і приватні медіа. Проте, жодна з описаних форм організації медіа не позбавлена недоліків і не є універсальною

Наявність неупереджених ЗМІ, що здатні до об'єктивного висвітлення суспільних подій являється гарантією дотримання прав і свобод громадян та стабільності демократичної держави. Проте, спираючись на історичний досвід і на фактори наведені вище, ЗМІ можуть обслуговувати не лише

інтереси суспільства, а й інтереси вузьких кіл, тримачів капіталу, окремих політиків тощо. ЗМІ здатні як стимулювати людей до прагнення свобод, участі в державному процесі, соціальної справедливості з одного боку, а з іншого дезінформувати, залякувати, вводити в оману, закріпачувати [Брайант, Томпсон, 2004, с. 198]

Станом на сьогодні засоби масової комунікації являються формою організації глобальних інформаційних та комунікативних процесів. ЗМІ і знаходяться в комунікативному просторі. обумовлені його специфічними рисами, а також відображають його стан. Вони задають вектор і відповідний стан соціальних та політичних процесів, що мають своє відображення у суспільстві.

Якщо говорити про ідеальні умови то засоби масової комунікації мають грати роль звязуючої ланки між з одного боку - державою, а з іншого - громадянським суспільством. В державах з не розвинутим громадянським суспільством засоби масової інформації слабкі й маніпулятивні і це не тому, що держава таких не потребує, а тому, що немає запиту від громадськості, не має відповідної традиції, а тому в таких суспільствах будуть не засоби масової інформації, а масової маніпуляції.

В контексті теми даного підрозділу, доречно розглянути форми існування інформаційної влади та суспільних комунікацій, адже інформація є змістом комунікацій, як опосередкованої так і прямої взаємодії людей. Інформаційна влада певною мірою і означає влада на засоби управління комунікаціями, їх змістом і спрямованістю. Такого роду різновид влади, суттєво відрізняється від звичайного інформаційного впливу, а саме: стійкістю й асиметричністю впливів, що здійснює комунікатор на реципієнтів які також характеризуються високим рівнем контролю та прогнозованістю поведінки останнього.

Здійснюючи прямий вплив на комунікаційний напрямок, інформаційна влада має змогу впливати на людську поведінку двома основними способами:

- Визначати цілі та зміст дій споживачів інформації та спонукати їх до дії
- Блокувати та запобігати виникненню небажаних настроїв, небажаних, як правило, для власників медіа ресурсів, різного роду політичних сил, тощо [Головій, 2009, с.41].

З даних способів впливає своєрідна стримувальна властивість інформаційного типу влади, яка заключається в здатності до замовчування фактів, недооцінки їхнього значення, перенесення уваги від важливих суспільних тем за допомогою різного роду сенсацій, шоу, скандалів тощо, до дискурсів бажаних замовнику. Метою таких заходів є виключення з суспільних дискусій певні теми, дії чи події, запобігти їх усвідомленню масами.

Особливості впливу інформаційної влади:

- Непомітність навіювання, а тому відсутній чи малий супротив з боку споживачів, реципієнтів. Споживаючи таким чином заздалегідь оброблену та підготовлену інформацію, індивід зазвичай немітно для себе трансформується з прибічника влади чи певної політичної сили у її противника і може голосувати проти чи за певні ініціативи, ухилятися від тих чи інших суспільних практик, тощо.
- Швидкість, охоплення та поширення. Сучасні технологічні умови дозволяють передавати інформацію в будь яку точку світу майже миттєво. Перешкодити цьому можливо, проте це буде суперечити деяким правам, що декларують свободу людей та громадян.
- Змога робити своїм об'єктом всі без виключення явища. ЗМІ здатні поширювати свій вплив не лише на суспільні та політичні процеси, а

й проникати в особисте життя, виносити його на загал даючи таким чином моральну оцінку, формувати ставлення оточуючих.

- Поведінкове опосередкування. Наразі людина частіше за все отримує інформацію через ЗМІ і вже спираючись на неї робить висновки, формує власний погляд і у відповідності до нього виробляє ту чи іншу манеру поведінки. Це дає широкі можливості для маніпуляції [Пронченко, 2008, с.67]. Які важко усвідомити та визнати в силу психології людей.

Отже, засоби масової комунікації це система, сукупність каналів зв'язку, за допомогою яких різного роду інформація транслюється широким колам громадськості. Система відносно самостійна і характеризується багатоманітністю компонентів, які було розглянуто вище. Цілісність даної системи не є її природною властивістю, а радше наслідок відображення різноспрямованих інформаційних потоків наявних у суспільстві.

По мірі розвитку медіа, вони витісняють дискусії та інші конверсації між людьми. Люди залишаються сам на сам з джерелом інформації (телевізором, сайтом новин чи то з газетою) і наодинці рефлексують щодо вмісту, якому важко заперечити. Особливо, якщо такий вміст є суспільно визнаним. Люди знаходяться у владі засобів масової інформації, які б вони не були, друковані чи аудіо-візуальні.

При розгляді ролі ЗМІ, доречно згадати термін інфосфера. Інфосфера в індустріальній цивілізації функціонує по принципу заводу. ЗМІ виготовляють інформаційний продукт і продають його мільйонам умів, так само як і це робить фабрика, штампуючи ту чи іншу продукцію [Головій, 2009, с.48].

Таким чином, можна говорити, що впливаючи на громадську думку ЗМІ забезпечують тримачам влади досить великі можливості для досягнення своєї мети. Шляхом обґрунтування, пропаганди, інформаційної

війни або навпаки, захисту населення, сприяння демократії, розширенню горизонтів.

Варто розуміти, що в залежності від форми організації ЗМІ, вони комусь належать і обслуговують чийсь інтереси. Немає нейтральних засобів масової комунікації, так само, як і немає нейтральних управлінських інтересів. Задекларованою ж задачею ЗМІ є неупереджений опис та трансляція суспільних і не тільки явищ, проаналізувавши які люди мають можливість приймати усвідомлені рішення. І чим краще медіа виконують це завдання ти більшим має бути їх вплив та авторитет у суспільстві.

На практиці ж діяльність засобів масової комунікації відмінна від теоретичних узагальнень. Онлайн журнали, сайти новин стали традиційними інформаційними засобами, що тримають справжню, приховану чи наявну владу і дуже часто не являються незалежними. В той час як саме вільні медіа є одним з основних елементів демократичного, громадянського суспільства, що висвітлюють суспільні події об'єктивно та неупереджено. Такого роду медіа є джерелом показником стабільності демократичної держави.

В Україні наявна державна, опосередкована форма управління медіа, що здійснюється за допомогою корпорацій, які є публічними за своєю формою.

Отже, медіа, їх незалежність та неупередженість надзвичайно вразливі перед тримачами влади та власниками великих капіталів. Будучи залежними, медіа залишатимуться інструментами маніпулювання свідомістю населення. Тому лише створення реальних суспільних медіа, які будуть діяти в інтересах громадян і функціонуватимуть за їх кошт, може означати свободу та неупередженість. Хоча і такий формат в теорії є ідеальним типом, реалізація якого багато в чому залежить від розвитку громадянського суспільства, для якого і повинні працювати медіа.

2.2 Аналіз матеріалів ЗМІ у демократичних та авторитарних країнах, щодо висвітлення подій протесту

Дизайн дискурс-аналітичного дослідження

Дослідницьке питання: Як відрізняється, дискурс в медіа просторі демократичних країн від медіапростору авторитарних, стосовно соціально-політичних протестів на захист демократії. На прикладі протестів в Гонконзі влітку 2019-го року

Об'єкт: медіа-дискурс

Предмет: медіа-дискурс в авторитарних та демократичних країнах щодо протестів в Гонконзі влітку 2019 року.

Мета: порівняти медіа дискурс в авторитарній та в демократичній країні, щодо протестів на захист демократії.

Гіпотеза 1: у медіа-дискурсі авторитарних країн переважатимуть смисли орієнтовані на критику протесту, а основні події будуть викривлені, чи висвітлені однобоко.

Гіпотеза 2: у медіа-дискурсі демократичних країн, протест буде висвітлено всебічно, з критикою не демократичного ладу.

Вибірка:

Цілеспрямована - при цілеспрямованому відборі дослідник обирає всі текстові одиниці, що можуть дати відповідь на питання поставлені дослідником. Такий відбір не являється випадковим, а вибірка не репрезентує генеральну сукупність і представляє сукупність максимально релевантних текстів, виключаючи ті тексти, що не містять необхідної інформації. Також прикладом цілеспрямованого відбору буде відбір статей з основних медіа, ігноруючи менш важливі. Такий відбір може бути валідним, якщо наявно достатньо підстав для застосування критеріїв (тобто для того, щоб вважати, що одне джерело є важливішим за інше) [Філіпс, Йоргенсен, 2004, с.325].

Обґрунтування вибірки: були відібрані медіа-послання з наступних джерел, за критеріями: Рос (Первый канал), США (SNN). Країна походження джерела: Автократія (Росія), Демократія (США). Розмежування на демократичну та автократичну здійснювалось з використанням даних досліджень про рівень демократії та свободи в країнах («Economist Intelligence Unit» за рівнем розвитку в них демократії та Freedom House), а стан популярності медіа визначався за показником охоплення аудиторії.

Попередні дослідження медіа-дискурсів показали, що інформація дублюється. Медіа, що мають високі показники охоплення аудиторії є так би мовити першоджерелами, а малі медіа в свою чергу поширюють або копіюють інформацію від великих. Суть в тому, що інформаційні смисли повторюються. Тому доречно відбирати інформацію для аналізу з топових медіа представлених вище.

Структура дискурсів

Демократичний дискурс: Масштаб протесту (більше 1 млн, 240 тис, пів млн. кожен сьомий мешканець); Причини протесту (Законопроект, розчарування, жорстокість поліції, побоювання втрати автономії, боротьба з дисидентами); Організатори протесту (Громадянський фронт прав людини); Коротка історична довідка (Повернення Гонконгу 1997); Коментарі (вразливість, сприяє викраденням, політичні переслідування, загроза автономії); Коментарі протестуючих; Коментарі від міжнародної спільноти (Тупик); Коментарі від влади Гонконгу (вдосконалити законодавство); Вимоги протестуючих (Заборона екстрадиції, відставка уряду, амністія, вільні вибори); Характеристика протесту (Мирний протест); Дії поліцейських (Заклики розійтись, газ, побиття кийками, арести); Загострення протесту (сутички, сутички в парламенті,); Міжнародна підтримка протестуючих (Австралія, ЕС, США, Британія); Послаблення протестної активності; Дебати в парламенті (Перегляд

закону); Вбивство; Прогалина в законодавстві; Зміна законодавства (спроба пришвидшити прийняття); Критика міжнародних експертів; Екстрадиція; Масштабна критика; Критика від бізнес еліт; Уряд Гонконгу виправдовується; Чому варто прийняти закон; Апеляції до вбивства; Активізація протестуючих; Історична довідка щодо протестів в регіоні (1997,2003,2012, 2014, 2018); Історії протестувальників; Порухення прав людини; Характеристики протестувальників (Молдь, підлітки); Статистика (6105 заарештовані, 2640 госпіталізовані, 10000 гумових куль 2430 студенти).

Авторитарний дискурс: Масштаб протесту (до пів млн); Дії протестувальників (Штурм парламенту, биття скла, димові шашки, отрута); Характеристика протестувальників (Натовп, вулиця, вандалі, невдоволені, захватчики, отруювачі, диверсанти); Дії поліцейських (Благання, попередження, перцевий газ); Характеристика поліцейських (Терплячі поліцейські, делікатні поліцейські, захисники); Історична довідка (етнічні китайці, колишня англійська колонія, підпорядкування Китаю, особливий статус, 1997); Вбивство (Характеристика події); Прогалина в законодавстві (Немає закону, потреба передати вбивцю); Зміна законодавства (прийняти поправку, видати злочинця); Незгода громадян (Правозахисників, тих хто переховується,) Компроміс (Тимчасовий закон, 1 рік); Незадоволення рішенням (натовп проти, вулиця проти) Міжнародне втручання (США та Британія, співчуття протестуючим, підтримка протестуючих); Особиста справа Китаю (Засудження США та Британії, внутрішній конфлікт, справа Китаю, етнічні китайці, поради дратують Пекін).

Загальні характеристики текстів: тексти використані для аналізу авторитарного дискурсу за своїми розмірами є невеликими, виконують суто описову функцію, а сама інформація подається в літературному стилі.

В демократичному дискурсі тексти були більші за обсягом та за смисловим навантаженням, не давали готової оцінки подіям та висвітлювали різні сторони конфлікту.

Висновки

Отже, першим завданням на шляху до реалізації мети дослідження було дослідити найбільш розповсюджені підходи та методи вимірювання й оцінки якості демократії. Досліджуючи демократію важливо визначити особливості даного явища, те що є демократією, а що нею не являється. Досліджуючи дане питання дослідники Растоу, Хантінгтон, Меркель та ін., створили моделі розвитку та оцінки демократії. Одна з останніх таких моделей розроблена Міжнародним інститутом сприяння демократії та виборам (International Institute for Democracy and Electoral Assistance - IDEA). Дана модель поєднує демократичні цінності, вимоги, що відповідають таким цінностям та інституційні засоби реалізації цих вимог і цінностей. Позаяк, моделі оцінки рівня розвитку демократії не завжди дають змогу зробити чіткі висновки, щодо наявності чи відсутності тих чи інших демократичних атрибутів. Адже в країні може бути наявний інститут демократії, проте це може бути лише номінальна ознака, що не відповідає дійсності. Саме тому використовуються методи, які дають можливість зробити висновки щодо функціонування демократичних систем. І ґрунтуються такі методи в переважній більшості на експертних оцінках.

Експертні оцінки рівня розвитку демократії. Прикладами таких оцінок є: VTI Index (Індекс трансформації Бертельсмана), індекс «Polity IV», а також найвідоміший метод, що базується на експертних оцінках - «Freedom House».

Таким чином розібравшись в основних методах дослідження та оцінки того, що можна назвати демократичним суспільством, а що ні, переходимо до наступного завдання, а саме визначення ролі соціально-

політичного протесту в становленні демократичного ладу. Рестоу наголошує, що сутність демократії полягає в постійному вирішенні спірних питань політичною владою в країні, саме компроміс та консенсус відрізняють демократію від тоталітарного та авторитарного режимів. Такого роду спірні питання, частіше за все представлені в ролі соціально-політичних протестів, вирішення яких сприяє формуванню демократичних прав та свобод.

Проаналізувавши явище демократії, вивчивши підходи та методи його вимірювання та встановивши роль протесту в демократичному суспільстві, а саме сприяння формуванню демократичних прав та свобод шляхом боротьби широких або вузьких кіл громадськості проти діючої соціальної, політичної, економічної та правової дійсності. Постало питання розбудови демократії в сучасних умовах, де нарівні із сировинно-ресурсним потенціалом, працею та капіталом ще одним чинником розвитку стала інформація. Суттєвою рисою сучасності є постійне зростання впливу засобів масової інформації (ЗМІ) на всі сфери суспільного життя.

Тому ще одним дослідницьким завданням стало визначити роль ЗМІ у формуванні образу протесту. Дослідивши це питання був сформуований висновок, що доки ЗМІ не одержать реальну незалежність у своїй діяльності, вони залишатимуться переважно знаряддями маніпулювання свідомістю населення в руках тримачів влади та крупних можновладців, що є власниками ЗМІ.

Здійснивши огляд літератури, та осмисливши процеси демократизації, ролі соціальних та політичних протестів, що виникають на шляху до побудови демократії та сучасних інформаційних умов, а саме вплив засобів масової інформації на всі сфери публічного життя, виникло припущення, яке вилилось в дослідницьке питання. Як відрізняється, дискурс в медіа просторі демократичних країн від медіапростору

авторитарних, стосовно протестів на захист демократії? На прикладі протестів в Гонконзі влітку 2019-го року.

Щоб відповісти на поставлене запитання, був проведений дискурс аналіз матеріалів ЗМІ. Були відібрані медіа-послання з наступних джерел, за критеріями: Рос (Первый канал), США (SNN). Країна походження джерела: Автократія (Росія), Демократія (США). Розмежування на демократичну та автократичну здійснювалось з використанням даних досліджень про рівень демократії та свободи в країнах («Economist Intelligence Unit» за рівнем розвитку в них демократії та Freedom House), а вибір саме описаних вище медіа був зроблений через їх рівень охоплення аудиторії, який є найвищим зазначених країнах.

Результати дослідження медіа-дискурсів показали, що дискурси суттєво відрізняються та мають різне смислове навантаження. Якщо демократичний дискурс покликаний всебічно висвітлити протестні події, розібратись в поглядах різних сторін конфлікту, сформуванати загальну картину, проте не забувати про деталі. Гіпотеза підтвердилась і була сформована як: у медіа-дискурсі демократичних країн, протест буде висвітлено всебічно, з критикою не демократичного ладу.

Автократичний дискурс був малоінформативних, однобоким, події були відображені вибірково, не розкриває суті й масштабів протесту, а його учасники зображуються з негативного ракурсу. Гіпотеза щодо даного дискурсу також підтвердилась, вона була сформована як: у медіа-дискурсі авторитарних країн переважатимуть смисли орієнтовані на критику протесту, а основні події будуть викривлені, чи висвітлені однобоко.

Аналіз дискурсів показав, що медіа в демократичній країні, якщо говорити про явище-соціально політичного протесту розглядають його, як нормальний процес, як вираз волі народу на шляху до змін в сторону демократії, захисту своїх прав та свобод. В дискурсі це помітно з такого тематичних блоку як “коментарі”, де представлені погляди всіх сторін

конфлікту та різного роду експертів. До того ж дискурс є нейтральним, окрім деяких блоків з прямою мовою.

В авторитарній країні, протест в медіа зображується як відхилення, як явище яке не притаманне розвиненому суспільству і як таке, що є небажаним за будь-якого випадку, сприймається як загроза режиму і відповідно висвітлюється в медіа. Дії силових структур оформлені як героїчні і пов'язують із захистом національних інтересів, проти підбурених та підтримуваних ззовні ворожими країнами учасників протесту.

Список використаних джерел:

1. Ковтуненко Е. С. Демократія як результат соціальної трансформації: методологічні та концептуальні проблеми вимірювання / Е. С. Ковтуненко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. - 2012. - Вип. 14. - С. 26-31. - URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
2. Романюк В. І Що Таке «Дефектні Демократії» І Якими Вони Бувають // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 2 (33) 2017
3. Хантінгтон С. Третя хвиля: демократизація наприкінці ХХ ст.
4. Растоу Д.А. Переходы к демократии: попытка динамической модели // Полис. 1996. № 5. С. 5-15.
5. Хантінгтон С. Майбутнє демократичного процесу: від експансії до консолідації
6. Свобода в мире: Freedom House [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.c/report-types/freedom-world> 8.
7. Индекс трансформации Бертельсманна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bti-project.org/>
8. Глобальные тренды управления: Polity IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.systemicpeace.org/polity/polity1.htm>
9. Бекешкіна І. 2004 а. Стан демократії в Україні-2004 // Політичний портрет України. Демократія в Україні: оцінки, проблеми, перспективи. - №31. - К.: Фонд “Демократичні ініціативи”.
10. Book Review: Munck, G. (2009). Measuring Democracy: A Bridge Between Scholarship and Politics. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press
11. Бекешкіна І.Е. Демократизація в Україні: соціологічний діагноз// Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного

- суспільства: Збірник наукових праць. – Харків: Видавничий центр Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, 2001.
12. O'Donnell G. Delegative Democracy / G. Donnell // Journal of Democracy. – 1994. – Vol. 5, No. 1. – P. 55–69.
 13. Wolfgang Merkel, Raj Kollmorgen, and Hans-Jürgen Wagener The Handbook of Political, Social, and Economic Transformation - 19 February 2019
 14. Збрицька Л. Г. Мировые индексы демократии 2011–2012 гг. и место в них Украинского Государства.
 15. Бекешкіна І. Є. Конфліктологічний підхід до сучасної ситуації в Україні. Київ: Абрис, 1994. 48 с.
 16. Гарр Т. Р. Почему люди бунтуют. СПб.: Питер, 2005. 461 с.
 17. Енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5 : П — С. — 736 с.
 18. Гельман В. Режим и граждане в условиях кризиса: уход, протест или лояльность? Вопросы местного самоуправления. 2009. № 1. С. 18–29.
 19. Данільян О. Г. Соціальні протиріччя у посттоталітарних системах: методологія дослідження та розв'язання. Харків: Основа, 1998. 252 с. 49
 20. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы / пер. з нем. Москва: Рос. полит. энциклопедия, 2002. 288 с.
 21. Брайт Д., Томпсон С. Основы воздействия СМИ / В.В.Кулеба (пер.с англ.), Я.А.Лебедеко (пер.с англ.). — М.; СПб.; К.: Издательский дом "Вильямс", 2004. — 425 с.
 22. Пронченко О.С. Взаємодія ЗМІ і влади в контексті реалізації права громадян на інформацію: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України — К., 2008. — 16 с.
 23. Головій В.М. Механізми взаємодії влади та ЗМІ в контексті становлення громадянського суспільства в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Класичний приватний ун-т. — Запоріжжя, 2009. — 20 с.
 24. Mayring, Philipp (2014-01-01). Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution (en). Klagenfurt.
 25. Л. Филлипс, М. В. Йоргенсен. Дискурс Анализ: Теория И Метод / Пер. С Англ. / Под Ред. А. А. Киселевой. Харьков: Изд-во Гуманитарного Центра, 2004. 336 С
 26. Macpherson, C. B. 1972. *The Real World of Democracy*. New York: Oxford University Press.
 27. Martin, Brian, C. M. Ann Baker, Clyde Manwell and Cedric Pugh (eds.). 1986. *Intellectual Suppression: Australian Case Histories, Analysis and Responses*. Sydney: Angus and Robertson.

